

LSSR vaidybinio kino raida 1947–1961 m.

Archyvų dokumentai, susiję su LSSR kino raida, nėra plačiai nagrinėti. Neatlikta ir išsamių tyrimų, atskleidžiančių sovietmečio lietuviškosios kino raidos specifiką. Tačiau tokie tyrimai yra galimi remiantis Lietuvos literatūros ir meno archyve (LLMA) saugoma gausia dokumentacija, susijusia su LSSR kultūros ministerijos, Lietuvos kino studijos, Kinematografininkų sąjungos veikla. Šių institucijų fonduose esantys dokumentai – tai Lietuvos institucijų, atsakingų už kino plėtrą respublikoje¹, susirašinėjimas su SSRS centriniais kino valdymo organais, filmų svarstymo ir vertinimo protokolai, nutarimai, SSRS centrinių kino valdymo institucijų įsakymai ir t. t. Šioje publikacijoje pateikti Lietuvos archyvuose saugomi dokumentai papildyti archyviniais dokumentais, saugomais Rusijos Federacijos Gosfilmofondo archyve, Rusijos valstybiniame socialinės ir politinės istorijos (RGASPI) archyve (LKP(b) CK ir VKP(b) CK Propagandos ir agitacijos skyriaus fondai). Nors minėti archyviniai šaltiniai yra gana gausūs, vis dėlto saugomoje dokumentacijoje esama tam tikro fragmentiškumo: turimos medžiagos nepakanka norint atkurti SSRS centrinių kino valdymo institucijų pozicijas pavaldžių respublikų kinematografijos atžvilgiu, ne visuomet įmanoma nuodugniai išanalizuoti vietinę kino raidą lėmusius veiksmus. Tad esant šioms išlygoms toliau pateikti

1947–1961 m. dokumentai nepretenduoja į išsamų to laikotarpio LSSR kino raidos atskleidimą. Dokumentai atrinkti remiantis specifinėmis kino raidos slinktimis, atskleidžiančiomis pirmuosius LSSR kino plėtros uždavinius (2, 3, 4 dokumentai), vaidybinių filmų aprobavimo atvejus, nulemtus tiek vietinės (7, 10), tiek atitinkamų Maskvos institucijų valdininkijos (11, 12, 13), vidines kino problemas, būdingas ir SSRS (1, 12), ir LSSR (9).

Dokumentai, fiksuojantys LSSR pokario kino slinktis, yra nelabai iškalbingi. Didžioji jų dalis susijusi su administraciniais kino tinklo plėtros uždaviniais: kino teatrų statyba, kilnojamiosios kino peržiūrų įrangos gausinimu, rusų filmų dubliavimu į lietuvių kalbą, administracijos stiprinimu, 1945 m. atkurtos Kauno kino kronikos studijos veikla. Tai buvo natūralūs pirmieji žingsniai – kadangi iki tol Lietuvoje nebuvo giles kinematografinės tradicijos, ji pradėta diegti konstruojant elementarius techninius taškus, tapusius agresyvios propagandos kanalais. 1947 m., atsižvelgiant į vietos realijas, SSRS kino studijoje „Mosfilm“ buvo sukurtas filmas „Marytė“ (1). Tai buvo pirmasis mėginimas legitimuoti SSRS veiksmus karo ir pokario metais. Nuo 1947–1948 m. kino rodymo tinklai ir Lietuvai pritaikyta kino produkcija atitiko kolektyvizacijos stiprinimo

uždavinius (2, 3, 4). Filmų tematikoje ilgai vyravusi kolūkių kūrimo tema deklaruota 1953 m. kino filme „Aušra prie Nemuno“ ir ekranuose nepasirodžiusiame filme „Oi, jūs grybai, grybai“ (5, 6). Pastarasis filmas – ne tik pirmas savarankiškas lietuviškosios kino grupės bandymas, bet ir pirmas filmas, kurio gamyba nutraukta. Šis atvejis, kai filmo kūrimas buvo nutrauktas, ko gero, vienintelis LSSR kino istorijoje.

Jau 1948 m. pasirodė pirmieji mėginimai kurti filmus ne tik kolektyvizacijos, bet ir antireligine bei „antiburžuazine“ temomis (2, 3). Tačiau šios propagandinės deklaracijos įgyvendintos tik po 1954 m., Kauno kino kronikos studiją perorganizavus į Lietuvos kino studiją², pajėgią kurti ne tik dokumentinius, bet ir vaidybinius kino filmus. Tad greta kolektyvizacijos temos atsirado filmų anti-religine (1959 m. „Kalakutai“), revoliucine (1956 m. „Ignotas grįžo namo“, 1959 m. „Adomas nori būti žmogumi“, „Julius Janonis“), Antrojo pasaulinio karo (1956 m. „Tiltas“, 1961 m. „Kanonada“), tautų draugystės (1961 m. „Kai susilieja upės“) temomis, kūrinių, kuriuose keliama kalėjusiųjų sugrįžimo klausimai (1961 m. „Svetimi“) ir t. t. Dauguma minėtų filmų daugiau ar mažiau nukentėję, ideologijos aprobuoti ir paveikti. Toliau pateikiami dokumentai rodo, kad tokių atvejų būta: vieni filmai „taisyti“ vietinių redaktorių iniciatyva (7), kiti – SSRS redaktorių (11, 12), o dėl kitų tekdavo nemažai pakovoti, kilus aukštesniųjų

instancijų įtarimams ideologiniu pagrįstumu (10, 13). Tokie vertinimai lėmė tolesnį kūrinio gyvavimą – kodinis „padėjimas ant lentynos“ toli gražu nereikšdavo, kad filmas visai nebus demonstruojamas; visus sukurtus filmus galėjo išvysti LSSR žiūrovai. Tačiau atitinkamas kūrinio įvertinimas, apibūrinamas 4 kategorijomis, nulemdavo, ar filmas bus rodomas sąjunginiame ekrane ir kaip dažnai bus demonstruojamas respublikiniame ekrane. Kategorijas nustatydavo SSRS kino valdymo institucijos. Kūriniams pragaištingos buvo žemiausios – III ir IV – kategorijos: tokį filmą kelis kartus parodžius vietiniame ekrane, jis greitai nugrimzdavo į užmarštį „dūlėdamas ant lentynos“. Filmams lengviau patekti į ekranus dažnai padėdavo konjunktūriška tematika; būtent tokia ilgai buvo tuometinės sovietinės nūdienos aktualijos (8). Ilgainiui to nepakako – imta reikalauti ne tik aktualesios temos, bet ir atitinkamos filmo meninės kokybės (12). Kita vertus, uoliai įgyvendinti iš centro atsiunčiamas direktyvas trukdydavo ne tik sąlyginis kino kūrėjų pasirengimas, bet ir kinematografijos vidaus problemos; viena didžiausių, būdingų visai LSSR kino raidai, buvo kino scenarijų trūkumas (9).

Čia pateikamų dokumentų chronologinės ribos baigiasi 1961 m.; taip yra dėl to, kad 1960–1961 m. sandūroje vyko nauji kinematografijos poslinkiai, trukę iki 1968 m. Juos reikėtų papildomai tirti.

1.

Stenograma

TSRS Kinematografijos ministerijos Meno tarybos posėdis

1947 m. lapkričio 4 d.

Darbotvarkė:

1. Kino filmo „Martytė Melnikaitė“ peržiūra ir svarstymas.

(Režisierė Strojėva, kino studija „Mosfilm“.)

2. Kino filmo „Laimėjusios šalies diena“ peržiūra ir svarstymas.

(Režisierius Kopalinas, Kino kronikos centrinė studija.)

Pirmininkas drg. A. Egolinas

Drg. Surkovas: [...] Nesileisdamas į kalbas aš štai ką pasakysiu: man atrodo, kad filmą neabejotinai verta išleisti į ekranus. Jis geras ir tuo, kad čia jauti Lietuvą ir ne tik per lietuviškus peizažus, ko negalima pasakyti, pavyzdžiui, apie filmą „Naujas namas“, kuriame nėra Baltarusijos pajautimo. Tai labai sveikintina.

Remiantis šiandienine padėtimi Lietuvoje bei kitais faktais – filmas yra savalaikis ir naudingas.

Sveikintina, kad kino studijos „Mosfilm“ vadovybė, režisieriai įtraukė į darbą prie filmo ir lietuvius muzikantus, ir aktorius. Tai labai naudinga atskleidžiant nacionalinį charakterį ir dvasią; šiuo atžvilgiu filmas gerai apgalvotas...

Drg. Gorbatovas: [...] Tas filmas, kurį mes šiandien matėme, yra trečias iš Baltijos šalių kino filmų. Pirmiausia norėčiau keletą žodžių pasakyti apie šiuos filmus. Tie du filmai, kuriuos jūs žiūrėjote praeitą kartą, sukurti pačių šalių kūrėjų pastangomis, tiesa, su rusų režisierių pagalba. Šis filmas kurtas „Mosfilmo“, čia vaidina dalis rusų, dalis lietuvių aktorių.

Iš šio filmo galima daugiau reikalauti nei iš tų dviejų.

[...] Filme vykęs Marytės Melnikaitės paveikslas, gerai suvaidintas – švarus ir kuklus merginos paveikslas.

Bet kai pradėdi žiūrėti visą likusį filmą... teisingai pasakė Šerbina ir Surkovas, matai daug naivaus schematizmo. Nėra epizodo, kuris įsimintų kaip meno kūrinys. Mieli vaikai. Vaikai filme vaidina gerai, juos įsimeni. Gerai įsimena mažas berniukas konspiratorius. Neblogai vaidina Marytė Melnikaitė vaikystėje. O toliau – mokykla, mokytojas, viskas neįdomu. Viskas eina nuobodžios kino kronikos ritmu. Jei tai būtų tikra kino kronika, būtų šimtą kartų įdomiau, o kai rodoma inscenizuota kronika, kai darbininkės sako tokias frazes, kokių niekada nesakė Lietuvoje – ten būta kitokių barnių, kitokių minčių, – tai išeina neįdomiai. Atrodo lyg susibūręs politinio raštingumo būrelis.

[...] Filmas vidutinis, bet gana logiškas ir bus naudingas tiek lietuviams, tiek mūsiškiams.

Drg. Iljičėvas: Aš jau praeitame Meno tarybos posėdyje sakiau, bet noriu dar kartą priminti savo pasiūlymą. Mes turime daugiau reikalauti. Antraip mes pateksime į neteisingą padėtį. Negalima taip sakyti: „Na, dėkui Dievui, išėjo vidutinis filmas, na ką, ir neblogai.“ Negalima taip kalbėti, negalima taip vertinti. Tai toks kriterijus, kuris gali mus išmušti iš vėžių.

Drg. Pubrovina: Štai kokia mano pastaba. Mes žiūrėjome tris baltiškuosius filmus. Latviškojo aš nemačiau, todėl galiu lyginti tik su estiškuoju. Didelę reikšmę turės tai, kad vaidino patys estai. Tai politinis klausimas. Ir tai, kad šiame filme Marytę Melnikaitę vaidino rusų, o ne lietuvių mergina, turės reikšmę – bus mažesnis įspūdis. Buvo galima ir reikėjo surasti aktorę tarp lietuvių. O tai išeina, kad primesta. Aš tai taikau ne aktorei, o tam, kas atrinkinėjo aktorius.

Reikėtų pabrėžti ir tai, kad pati lietuvių tauta, remiantis istorine tiesa, visgi parodyta labai schemiškai ir vienodai (policininko ir buožių trūkumai). [...]

Aš manau, yra teisinga, jog pabrėžtas Lietuvos įsijungimas į Tarybų Sąjungą, bet tai padaryta iš dalies, o juk reikia turėti omeny, kad filmas kuriamas visai Tarybų Sąjungai... Paimkite kolūkinį kaimą, ten nežino tikslaus istorinio fakto, kada įvyko susijungimas, kokie tai metai ir

t. t. Iš pradžių apskritai buvo kažkokia sumaištis (buvo paminėtas ir Hitleris, ir pan.). Užrašė pasakyta, kad 1943 metai, o tiksliau visi šie įvykiai neatskleisti. Iš pradžių turėtų matytis, kas numatė šiuos karinius įvykius. Istorinis tikslumas čia būtų buvęs labai reikalingas. Kita vertus, kai kalbama apie laisvę Tarybų Sąjungoje ir t. t., visa tai išdėstyta grynu agitaciniu būdu; frazės, įdėtos į Marytės Melnikaitės lūpas, skamba neįtikinamai. Ir svarbiausia mintis, pateikta grynu agitaciniu būdu, nepasiekia savo tikslo; aš bijau, kad lietuviai tai supras kaip primestą temą apie tarybinį patriotizmą.

GOSFILMOFOND, f. 3, ap. 1, b. 1241, l. 1–20. Mašinraštis, versta iš rusų k.

2.

TSRS Kinematografijos ministerija

1948 m. spalio 9 d.

VKP(b) CK Propagandos ir agitacijos vedėjo pavaduotojui

Drg. L. Iljičevui

Susipažinusi su siūlomomis filmų temomis apie Lietuvą: „Reakcinis katalikiškosios dvasininkijos vaidmuo Lietuvoje“, „Antinacionalinis buržuazinės Lietuvos pobūdis“, „Naujojo gyvenimo gimimas Lietuvoje, remiantis kolūkių kūrimu“, TSRS Kinematografijos Ministerija mano, kad šios temos gali būti patvirtintos ir remiantis jomis pradėti kurti scenarijai.

Šiuo metu kolūkinės Lietuvos tema kuria rašytojas Kapnys. Sukurtas pirmas scenarijaus variantas, su kuriuo reikia toliau rimtai dirbti.

Scenarijų kitomis temomis parengimą būtina patikėti lietuvių rašytojams.

Prašome Jūsų duoti nurodymus Lietuvos KP(b) CK Propagandos ir Agitacijos Skyriui skirti žymius lietuvių rašytojus darbui su scenarijais. Reikalingą pagalbą šiems rašytojams suteiks TSRS Kinematografijos Ministerijos Scenarijų studija.

Patvirtintų scenarijų pastatymai gali būti įgyvendinti vienoje iš Maskvos ar Leningrado kino studijų bei patikėti vienam žymiausių jos režisierių.

TSRS Kinematografijos ministro pavaduotojas
Riazanovas
(parašas)

RGASPI, f. 17, ap. 132, b. 90, l. 57. Mašinraštis, versta iš rusų k.

3.

VKP(b) CK sekretoriui drg. G. Malenkovui

Apie lietuviškų vaidybinių filmų sukūrimą

Lietuvos KP(b) CK sekretorius drg. Sniečkus ir Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pirmininkas drg. Gedvilas kreipėsi į VKP(b) CK su prašymu įpareigoti TSRS Kinematografijos Ministeriją suteikti pagalbą kuriant agitacinio pobūdžio vaidybinius filmus buržuazinės Lietuvos, katalikų dvasininkijos reakcinio vaidmens, taip pat naujojo gyvenimo kūrimo Lietuvos kaime temomis.

VKP(b) CK Propagandos ir agitacijos skyrius mano, kad tikslinga šias temas įtraukti į teminį užsakomųjų scenarijų planą 1949–1950 metams; artimiausiu metu jie bus peržiūrimi TSRS Kinematografijos Ministerijos Meno Taryboje.

Remiantis Lietuvos KP(b) CK pranešimu šias temas gali parengti Lietuvos rašytojai – drg. Venclova, Kapnys ir Baltušis. Scenarijus naujojo gyvenimo Lietuvos kaime tema drg. Kapnio jau parašytas. Tačiau su šiuo scenarijumi dar reikia rimtai padirbėti.

TSRS Kinematografijos Ministerija (drg. Riazanovas), sutikdama su pasiūlytais lietuviškais filmais, imsis reikalingų priemonių jiems sukurti vienoje iš Maskvos ar Leningrado kino studijų.

L. Iljičevas
(parašas)

[19]48 m. spalio 19 d.

RGASPI, f. 17, ap. 132, b. 90, l. 58. Mašinraštis, versta iš rusų k.

4.

Lietuvos TSR kinematografijos ministerija, Žemės ūkio ministerija, Tarybinių ūkių ministerija

*Apskričių ir miestų kinofikacijos skyrių viršininkams,
apskričių žemės ūkio skyrių vedėjams,
tarybinių ūkių trestų ir tarybinių ūkių direktoriams,
MTS ir MANP direktoriams.*

Dėl valstiečių, kolektyvinių ūkių, tarybinių ūkių ir MTS aptarnavimo kinu

1947 m. vasario mėnesio VKP(b) Centro Komiteto plenumo nutarime „Dėl priemonių pakelti žemės ūkiui pokariniam periode“ nurodyta:

„VKP(b) CK plenumas skiria pirmąją reikšmę greitesniam žemės ūkio atstatymui ir pakėlimui, kaip būtiną sąlygą sėkmingam viso TSRS liaudies ūkio išsivystymui ir tolimesniam materialinio liaudies gerbūvio pagerinimo užtikrinimui.“

Kad būtų sėkmingiau įvykdyti VKP(b) Centro Komiteto 1947 m. vasario mėn. Plenumo dėl žemės ūkio pakėlimo ir Lietuvos Ministrų Tarybos bei Lietuvos KP(b) Centro Komiteto š. m. kovo mėn. 24 d. nutarimai „Dėl kolektyvinių ūkių organizavimo“, jau šiuo metu reikalinga mobilizuoti visas jėgas ir priemones.

Kinas – efektyvi pažangiosios agrotechnikos propagandos priemonė.

Buvusieji kino festivaliai davė teigiamų rezultatų. Daugelyje apskričių kino festivalių metu buvo organizuoti gausūs seansai, kurių metu buvo aptarnauta didelis skaičius darbo valstiečių, tarybinių ūkių ir MTS darbininkų.

Drauge su kino filmų demonstravimu įvyko daugybė paskaitų ir pranešimų žemės ūkio temomis. Tuo pačiu metu buvo atliktas didelis politinis, agitacinis masinis darbas.

Skirdami ypatingos reikšmės kaimo gyventojų aptarnavimui kinu, siekdami mobilizuoti darbo valstiečius, kolektyvinių ūkių, MTS, tarybinių ūkių darbininkus į kovą dėl aukšto derliaus ir visuotinio mūsų žemės ūkio pakėlimo, Lietuvos TSR kinematografijos Ministerija, Lietuvos TSR Žemės ūkio Ministerija ir Lietuvos TSR Tarybinių Ūkių Ministerija siūlo miestų ir apskričių kinofikacijos skyrių viršininkams, apskričių žemės ūkio skyrių vedėjams ir tarybinių ūkių trestų direktoriams suderinant su Lietuvos KP(b) apskričių komitetais:

1. Paruošti iki 25/IX 48 konkrečių pavasario sėjos kinu aptarnavimo darbo planą ir organizuoti platų valstiečių, kolektyvinių ir tarybinių ūkių, MTS ir MANP aptarnavimą kilnojama kinais, tam reikalui sudarant sutartis specialioms kino seansams.

Plane numatyti:

- a) demonstruoti geriausius meninius kino filmus apie tarybinės liaudies herojiškus žygius socialistinėje statyboje ir Didžiajame Tėvynės kare;
- b) demonstruoti agropropagandinius ir moksliniai-techninius žemės ūkio kino filmus ir drauge, kaip taisyklė, organizuoti kvalifikuotų agronomų, zootechnikų, MTS mechanikų ir žemės ūkio pirmūnų paskaitas bei pranešimus;
- c) kilnojamųjų kinų darbas turi būti vykdomas pagal Lietuvos KP(b) apskričių komitetų nustatytą maršrutą.

Ypatingą dėmesį atkreipti į agitacinių kilnojamųjų kinų meninį papuošimą lozungais ir plakatais.

2. Organizuoti kartu su kultūros švietimo įstaigų skyriais visuose kino teatruose kino festivalius, demonstruojant gyventojams geriausius kino filmus, kartu supažindinant juos su repertuaru per vietinę spaudą, radiją, afišas, kolektyvinį kino filmų peržiūrėjimą, kultūrinį masinį darbą su žiūrovais (paskaitas, pasikalbėjimus, susitikimus su pasižymėjusiais žmonėmis ir t. t.).
3. Išsamiai patikrinti techniškąjį kino aparatūros stovį, užtikrinant jos nepertraukiamą darbą ir aukštą kino filmų demonstravimo lygį.
4. Plačiai išvystyti socialistinį lenktyniavimą dėl pavyzdingo valstiečių, kolektyvinių ūkių, tarybinių ūkių ir MTS aptarnavimo kinu.
5. Žemės ūkio skyriams ir tarybinių ūkių trestams, tarybinių ūkių direktoriams aprūpinti transportu kilnojamųjų kinų pervežimą, o taip pat suteikti nakvynę kilnojamųjų kinų mechanikams³.

7. Baigus pavasario lauko darbų kampaniją, pateikti smulkia šio periodo darbo ataskaitą, o taip pat sąrašą pasižymėjusių kino mechanikų ir kitų kino tinklo darbuotojų.

Lietuvos TSR
kinematografijos
ministras
Brašiškis
(parašas)

Lietuvos TSR
žemės ūkio
ministras
Liaudis

Lietuvos TSR
tarybinių ūkių
ministras
Augustinaitis
(parašas)

Vilnius

1948 m. balandžio 9 d.⁴

LLMA, f. 472, ap. 1, b. 19, l. 47–49. Mašinraštis.

5.

TSRS Kultūros ministerija
Kinematografijos vyriausioji valdyba
Lenino ordino Leningrado kino studija
„Lenfilm“

Nr. 3363

1953 m. lapkričio 5 d.

Lietuvos TSR Kultūros Ministro pavaduotojui
drg. T. Černiauskui

Remiantis Jūsų prašymu (šių metų spalio 30 d. laiškas Nr. I/1714) kino studijos „Lenfilm“ Meno Taryba šių metų lapkričio 5 d. susipažino su filmo „Oi, jūs grybai, grybai, grybai“⁵ scenarijumi ir nufilmuota medžiaga.

Meno Tarybos nariai svarstymo metu vienbalsiai pabrėžė, kad autorių iškelta tema įdomi ir pagrįsta tikrais gyvenimo reiškiniiais. Kartu visi pasisakiusieji atskleidė rimtus meninio sprendimo trūkumus ir didelius neatitikimus traktuojant šiuolaikinį kolūkio gyvenimą.

Režisieriaus G. Rošalio manymu⁶, pati silpniausia dalis yra silpnas scenarijus, todėl siūlo tęsti filmavimą tik pataisius scenarijų. Jo manymu, scenarijuje būtina tiksliai apibūdinti kolūkį, visas aplinkybes ir teisingai parengti epizodus, suteikiant jiems dramaturginę liniją, visavertiškiau atskleisti žanrines komedijos ypatybes.

G. Rošalis mano, kad nevykusiai parinkti aktoriai Dūdienės⁷ ir brigadininko⁸ vaidmenims⁹; komedijai būdingus vaidmenis jie atlieka dramatiškai, o tai nelemia norimo rezultato.

Dramaturgas B. Čirskovas taip pat mano, kad nesėkmingą temos sprendimą lėmė dideli scenarijaus trūkumai. Kadangi scenarijus buvo parašytas iki KP CK plenumo, įvykusio rugsėjo

mėnesį, nežinant naujausių mūsų Partijos ir Vyriausybės nutarimų dėl žemės ūkio, jis neteisingai atspindi šiuolaikinį kolūkinį gyvenimą. Pavyzdžiui, autoriai išjuokia kolūkiečių domėjimąsi darbu, neigiamai vaizduoja kolūkinį turgų¹⁰; taip norima kolūkiečius įtraukti į bendruomeninį darbą, tačiau vartojami nepagrįsti, neargumentuoti agitaciniai šūkiai, o tai prieštarauja partijos sprendimams, susijusiems su kolūkių kūrimu. Siekiant pašalinti šiuos svarbiausius trūkumus B. Čirskovas mano, jog būtina iš esmės perkurti scenarijų ir tik sėkmingai išsprendus šį klausimą tęsti filmavimus.

Su G. Rošalio ir B. Čirskovo nuomone sutiko režisierius A. Ibanovskis, I. Cheificas, A. Ivanovas; jie išsakė ir papildomų pastabų, kad būtina pakeisti scenarijų, tiksliau apibrėžiant jo idėjines, dramaturgines ir žanrines ypatybes¹¹.

Visi Meno Tarybos nariai mano, kad nufilmuotos medžiagos netinkamumo priežastis yra silpnas scenarijus, kurį pirmiausiai ir reikia pataisyti.

Pranešame Jums apie filmo „Oi, jūs grybai, grybai, grybai“ scenarijaus ir nufilmuotos medžiagos svarstymo „Lenfilm“ studijos Meno Taryboje rezultatus; prašome mus informuoti apie priimtą sprendimą dėl filmavimo grupės buvimo studijos „Lenfilm“ paviljonuose pastaruoju metu.

Studijos direktorius Glotovas (parašas)

Scenarijų skyriaus viršininkas V. Beliajevas (parašas)

LLMA, f. 342, ap. 7, b. 12, l. 189–189 a. p. Mašinraštis, versta iš rusų kalbos.

6.

Kinematografijos vyr. valdybai¹²

Lietuvos TSR kultūros ministro įsakymas Nr. 69

Vilnius

[19]54 vasario 23

Dėl kino filmo „Oi, jūs grybai, grybai...“
gamybos nutraukimo ir filmo gamybos išlaidų nurašymo

LTSR Kultūros ministerija 1953 m. lapkričio mėn. 11 d. įsakymu Nr. 211 sustabdė kino filmo „Oi, jūs grybai, grybai“ gamybą ir pavedė filmo scenarijaus autoriams atitinkamai pataisyti scenarijų.

Peržiūrėjus nufilmuotą medžiagą ir scenarijų paaiškėjo, kad pagrindinė filmo idėja neatspindi TSKP CK rugsėjo Plenumo istoriniuose nutarimuose iškeltų žemės ūkiui uždavinių, o nufilmuota medžiaga neatvaizduoja šių dienų kolūkinio gyvenimo tikrovės ir eilėje atvejų prieštarauja naujiems agrozootechnikos reikalavimams, kas ypatingai išryškėjo pasirodžius ekrane filmui „Pasakojimas apie žaliuosius kvadratus“, ko pasekoje pagrindinai perdirbti scenarijų ir nufilmuotą medžiagą nėra galimybių.

I s a k a u:

1. Lietuvos kino studijos direktoriui drg. S. Pikturai kino filmo „Oi, jūs grybai, grybai“ gamybą nutraukti¹³.

LTSR kultūros ministras

Išsiųsti: Vadovybei 4

(įrašas neįskaitomas)

A. Guzevičius

Kinematografijos vyr. val. 1

Kino studijai 1

Dokumentas su pasirašyta žyma: „Nuorašas tikras“

Dokumento dešiniajame kampe Pečiūrienės parašas

LLMA, f. 342, ap. 7, b. 44, l. 4. Mašinraštis.

7.

Lietuvos TSR Kultūros Ministrui

drg. A. Guzevičiui

Baltušio Juozo, gyv.

Vilniuje, Užupio 42, bt. 1

Pareiškimas

Įnešant pataisas į filmą „Aušra prie Nemuno“ iš rusiškojo varianto buvo pašalintas kadras, kuriame pasiuntinys sako kardinolui tokius žodžius: „Pirmasis mūsų uždavinys yra atskirti Lietuvą, Latviją, Estiją nuo Tarybų Sąjungos.“ Dėl šito kadro filmo lietuviškame variante nebuvo duota konkrečių nurodymų, ir jis paliktas neištaisytas.

Skaitau, kad tokio kadro palikimas lietuviškame filmo variante yra neteisingas. Šis tekstas labiau atsilikusių žiūrovų tarpe gali sukelti visiškai priešingą poveikį, negu to siekėme mes, filmo autoriai.

Siūlau aukščiau paminėtą kadrą pašalinti iš filmo „Aušra prie Nemuno“ lietuviškojo varianto.

15/VI 53 m.

Juozas Baltušis (parašas)

P. S. Pridedamame montavimo lapų egzemplioriuje mano pažymėta, kaip įnešti kadro pašalinimo pataisas.

Dokumento kairiajame kampe įrašas:

(neįskaitoma asmens, kuriam skirtas įrašas, pavardė)

„Nuomonė visai teisinga, paremti jo pastangas.“

A. Guzevičius (parašas)

1953. VI. 15

LLMA, f. 342, ap. 7, b. 8, l. 40. Rankraštis.

8.

*Posėdžio scenarijų klausimais, įvykusio Lietuvos TSR Kultūros Ministerijoje,
protokolas*

1954 metų rugpjūčio 10 dieną

Posėdyje dalyvavo:

Kultūros Ministro pavaduotojas

drg. Banaitis

Lietuvos KP CK kultūros skyriaus viršininko pavaduotojas

drg. Rodinas

Eltos direktorius

drg. Roda

Rašytojai:

drg. Valsiūnienė

Gricius

Baltušis

Gelbakas

Tilvytis

Lietuvos kino studijos direktorius

drg. Pikturna

VGIK'o scenarijų redakcinio fakulteto studentė

drg. Seleznovaitė

Filmų gamybos skyriaus redaktorė

drg. Pečiūrienė

Drg. Banaitis: Ko gero, visiems žinomas Vyriausybės nutarimas reorganizuoti Lietuvos kino studiją į meninių ir dokumentinių filmų studiją. Neseniai Maskvoje įvyko posėdis, kuriame pranešimą skaitė TSRS Kultūros ministro pavaduotojas drg. N. Ochlopkovas. Posėdžio metu iškelta nemažai svarbių klausimų, apie kuriuos mums papasakos drg. Pikturna, dalyvavęs tame posėdyje.

Drg. Pikturna: Kinematografijai iškelti dideli uždaviniai: išleisti 150 filmų per metus. Tam, kad būtų galima išleisti tiek filmų, būtina per metus turėti nuo 400 iki 500 scenarijų. Posėdžio metu buvo pažymėta, kad greta originalių scenarijų reikia dirbti su literatūrinių kūrinių ekranizacijomis, kurios turi sudaryti 30–40 proc. visų kuriamų filmų.

Lietuvos kino studija turės sukurti 5 filmus per metus, o tam būtina turėti 7–8 scenarijų užsakymus. Taip pat būtina galvoti apie literatūrinių kūrinių ekranizacijas.

Svarbiausia šių dienų tematika: antireliginė tema, kova su alkoholizmu, tema apie Tarybinę Armiją, darbininkijos tema, tema apie kovą dėl darbo drausmės, apie techninę inteligentiją. Atkreipti dėmesį į eilinio kolūkiečio, eilinio darbininko pavaizdavimą.

Posėdžio metu kritikuoti filmai, atitolę nuo plataus peizažo, kurį pakeitė paviljoniniai kampeliai.

Svarbiausias uždavinys – pagalvoti, ką mes galime įtraukti į teminį scenarijų planą, taip pat kokius literatūros kūrinius galime ekranizuoti.

Apie tam tikrus pokyčius kinematografijoje: dabar kino studijos gali savarankiškai leisti filmus į gamybą. Supaprastintas scenarijų tvirtinimas, sumažintas institucijų skaičius (anksčiau buvo 15). Tematika derinama su Sąjunginiu Glavku telefonu, vengiant į gamybą leidžiamų filmų tematikos pasikartojimų.

[...]¹⁴

Pirmininkas

J. Banaitis
(parašas)

Sekretorė

E. Pečiūrienė
(parašas)

LLMA, f. 342, ap. 7, b. 39, l. 19–20. Mašinraštis, versta iš rusų kalbos.

9.

Pažyma
apie padėtį Lietuvos kino studijoje scenarijų ruošimo klausimu

[...]¹⁵

Gamybiniai planai 1959–1960 m.

Lietuvos kino studija skaito savo pirmuoju uždaviniu statyti filmus nūdiene tematika, kurie keltų svarbias mūsų gyvenimui problemas. 1959 m. ruošiamasi statymui kartu su „Bielarusfilm“ scenarijaus „Kada susilieja upės“, o taip pat svarstomas statymas scenarijaus „Mėnesienos naktys“. Scenarijus „Lakštingala“ šiuo metu savo tematika ir idėjinėmis-mėninėmis savybėmis neatitinka, studijos nuomone, svarbiausiems mūsų kinematografijos vystymo uždaviniams. Vyksta paruošiamasis darbas keturių novelių bendru pavadinimu „Laiko vaikai“ (J. Baltušis, „Mums nebereikia, V. Žalakevičius, „Lakštingala“, A. Šablevičius, „Gulbių inspektorius“, R. Lankauskas, „Berniukas ir kaminkrėtys“).

1960 metais numatyta statyti V. Mozūriūno „Komjaunuoliai“, V. Rimkevičiaus „Studentai“ ar „Mirties Kaimas“, L. Kiauleikio „Žvejo duktė“.

Scenarinis skyrius skaito savo svarbiausiu uždaviniu imtis priemonių, kad būtų kuriami nauji kino scenarijai, pasakojantieji apie tarybinių žmonių šiandieninį darbą ir gyvenimą, apie pasikeitimus, kurie įvyko po XX TSKP suvažiavimo, ir tas ateities perspektyvas, kurias nušvietė XXI partijos suvažiavimas. Mūsų kolūkinio kaimo, darbininkų klasės buitis ir gyvenimas, inteligentijos, jaunimo darbai turėtų atsispindėti naujuose lietuviškuose filmuose. Kova prieš buržuazinį nacionalizmą, religinius prietarus turėtų užimti vieną iš svarbiausių vietų naujuose filmuose.

Tačiau Kino studija skaito, kad šį svarbų idėjinį-politinį auklėjamąjį uždavinį ji viena nepajėgs išspręsti, jeigu jai aktyviai nepadės kitos kūrybinės organizacijos, visų pirma Lietuvos Tarybinių rašytojų Sąjunga, jos dramaturgų sekcija. Lietuvos Kino Studijoje 1958 metais buvo sudarytos scenarinės-režisūrinės dirbtuvės (Vadovas režisierius L. Z. Traubergas), kurios siek tiek suaktyvino, ypač jaunųjų rašytojų, dėmesį kinematografijai. Tačiau nepatenkinama padėtis su kino scenarijais iš esmės nepasikeičia, nes dauguma pajėgiausių respublikos literatūrinių pajėgų neįsijungė į scenarinį darbą.

Be patyrusių rašytojų paramos negalės būti teigiamai išspręstas garbingas ir svarbus politinis uždavinys, kurį pastatė LKP CK – sukurti meninius kino filmus apie V. Mickevičių-Kapsuką, K. Požėlą, apie partijos ir Lietuvos liaudies kovą už išsivadavimą iš buržuazinės eksploatacijos.

Visa eilė gabių ir žinomų rašytojų literatų – Avyžius, Baltrūnas, Alf. Bieliauskas, Baltakis, Sluckis, Venclova, Liobytė, Baltušis, Mieželaitis, Guzevičius ir kt. – atsisako rašyti scenarijus. Eilė kitų rašytojų – Saja, Požėra, Dovydaitis, Just. Marcinkevičius – dirba visiškai be įtempimo, skaitydami pirmaeiliais kitus savo kūrybinius planus. Eilės rašytojų kūrybinio darbo lygis kuriant scenarijus gan žemas, atsitiktinis. Lietuvos TSR Rašytojų Sąjunga iš esmės neduoda jokios paramos kuriant kino dramaturgiją.

Šiuo klausimu kino studijai reikalinga skubi ir veiksminga Kultūros Ministerijos pagalba.

Reikalinga pagalba ir scenariniam skyriui. Jau metai vakuoja vieno redaktoriaus vieta, kadangi neparenkamas tinkamas kandidatas; redaktorė I. Seleznovaitė ir l. e. Scenarinio skyriaus viršininko pareigas A. Čekuolis pasidalino tarpusavyje visą medžiagą ir yra perkrauti darbu. A. Čekuolis, paskirtas į scenarinio skyriaus viršininkus, jam pačiam prašant laikinai, eina šias pareigas jau šešis mėnesius. Scenarinio skyriaus viršininko kandidatūros klausimas tokiu būdu liko atviras.

LLMA, f. 342, ap. 7, b. 223, l. 51–52. Mašinraštis.

10.

Lietuvos Kino Studijos Meno Tarybos protokolas

1960 m. birželio mėn. 13 d.

Dalyvavo: J. Lozoraitis, I. Seleznovaitė, A. Žukauskas, V. Žalakevičius, V. Dabašinskas, M. Giedrys, A. Ničius, J. Požėra.

Svarstė: A. Jonyno ir J. Požėros scenarijų „Vyturys – žemės paukštis“ („Šmėkla ant vieškelio“)¹⁶.

Pasisakė:

Lozoraitis: Norėtųsi, kad Meno Tarybos nariai pasisakytų, ar buvo padaryta klaida, kad scenarijus „Šmėkla ant vieškelio“ buvo pristatytas tvirtinti Kultūros Ministerijos kolegijai, ir ar šis scenarijaus variantas pagerėjo, ar galima jį pristatyti tvirtinti kolegijai?

Žukauskas: Jei apie scenarijų prasidėjo ginčai, tai jau gerai. Ir dabar vyksta dėl šio scenarijaus ginčas yra principinis, nes kalba eina apie konfliktiškumą. Toks ginčas mūsų mene yra senas, jau seniai kalbama apie tai, kas tipinga ir kas netipinga mūsų mene.

Ir kolegijoje, matyti, pastabos buvo panašaus pobūdžio, gal ir teisingos pastabos. Toks ginčas buvo ir su režisieriais savo laiku. Tik pas mus klausimas nebuvo taip aštriai statomas, buvo tik užuominos apie tai, kad Vilkišius išrašytas labai stipriai, o atsvara jam per silpna. Kolegijoje kai kurie¹⁷ per griežtai pažiūrėjo į scenarijų, jei buvo pasiūlymų jį net atmesti, o ne taisyti. Taip negalima žiūrėti į meninį kūrinį. Tai, kad rašytojai neina dirbti į Studiją, ir yra to išdava. Blogai, kada žiūrima, kaip apsidrausti, išvengti atsakomybės, o ne kaip ištaisyti kūrinį. [...]

Toks filmas labai reikalingas, labai šiuolaikinis. Nereikia bijoti aštrių susidūrimų su senu pasauliu, nes vilkiški bruožai dar ilgai bus gyvi. Juk materialinės gėrybės greičiau kyla negu žmogaus sąmonė. O demaskuoti sena yra kinematografijos uždavinys. Tokių Vilkišių, kaip scenari-

juje, mes rasime ir gyvenime, gal jie bus ne visai tokie, bet juk čia apibendrintas meninis paveikslas. Nėra ko bijoti rodyti filme Vilkišiaus, jis žiūrovo nepatrauks, žiūrovas pasibaisės juo. Scenarijui aš pilnai pritariu ir skaitau, kad nebuvo padaryta klaidos pristatant jį Ministerijos kolegijai.

Žalakevičius: Aš manau, kad prieš scenarijų toks kolegijos pasipriešinimas kilo todėl, kad visą laiką buvo kalbama, jog scenarijus rašomas apie jaunimo brigadą. O kada scenarijus buvo pristatytas ir jame Vilkišius meniniai buvo stipriau išrašytas, tai kilo toks pasipriešinimas. Autoriai teisingai ir stipriai stengėsi suregzti konfliktą tarp visai naujo ir reto mūsų gyvenime ir Vilkišiaus. Vilkišius duotas su savo individualia morale ir psichologija, jis išrašytas sutirštintom spalvomis. Reiškia, visai nauji mūsų gyvenimo reiškiniai priešpastatyti senam. Visa problema tame, kaip tą konfliktą išspręsti, kokia moralė laimės. [...]

Noriu pasakyti, kad politinės klaidos scenarijuje nebuvo padaryta ir dabar nėra. Apie tai negali būti ir kalbos. Baimė statyti tokį scenarijų yra didesnė politinė klaida negu jo pastatymas. Tik, man rodos, kad kova tarp Vilkišiaus ir brigados turi spręstis daugiau psichologiniame plane, o ne taip, kaip tai padaryta. Tai yra vienintelė scenarijaus silpna vieta. O tai padaryti tikrai nesunku. Reikia ir Ireną padaryti stipresnę, o ne tokią anemišką.

Bijoti Vilkišiaus scenarijuje reiškia bijoti Vilkišiaus gyvenime.

Seleznovaitė: Pilnai sutinku su Žalakevičiaus išreikšta mintimi, kad bijoti Vilkišiaus scenarijuje reiškia bijoti jo gyvenime. O bijoti jų nereikia, reikia su jais kovoti. Vilkišiaus paveikslas yra meninis apibendrintas paveikslas, jame sukoncentruoti buožiški, egoistiniai žmogaus bruožai, o jų dar nemaža gyvena mūsų žmonėse. Norint žmonių sąmonę apvalyti nuo tokių bruožų, yra tik vienas kelias – nesutaikoma kova su jais, demaskavimas. Šito kaip tik ir siekė autoriai rodydami Vilkišiaus paveikslą. [...]

Esu ir dabar tvirtai įsitikinusi, kad pristatant scenarijų tvirtinti Ministerijos kolegijai klaidos nebuvo padaryta, kad Meno Taryba buvo teisi. Scenarijus yra aktualus, nūdieninis, jis parodo naujus santykius, užgimstančius mūsų kolūkiniame kaime, jis sprendžia rytdienos problemas kovodamas prieš praeities atgyvenas. Tai, kad Vilkišius parodomas grįžęs po bausmės atlikimo, nėra apibendrinimas, įgalinąs sakyti, jog atseit visi tokie grįžta. Tai parodo tik jo psichologijos ir elgesio socialines šaknis ir duoda didesnę socialinę krivę.

Laikau scenarijų priimtinu. Jį reikia pristatyti tvirtinti Kultūros Ministerijos kolegijai, kad būtų galima greičiau paleisti filmą gamybon.

Dabašinskas: Apie meninius scenarijaus trūkumus buvo jau daug kalbėta ir perkalbėta. Bet juk Ministerijos kolegijoje ėjo kalba apie scenarijaus idėines klaidas. Meno Taryba nesutinka su kolegijoje pareikštu pasiūlymu scenarijų atmesti. Aš, kaip Meno Tarybos narys, sutinku su ta nuomone ir skaitau, kad scenarijus idėjiniai yra neteisingas. Kolegijoje kalbėjo, kad Vilkišiaus nereikia liesti ir rodyti, kad tokie kaip Vilkišius atmirs savaime. Toks požiūris į Vilkišių ir į jį panašius yra tiesiog neteisingas. Prieš Vilkišių ir jo nuodus reikia kovoti, reikia jį demaskuoti, ir autoriai visai teisūs, išvilkdami į dienos šviesą Vilkišių. Todėl tas scenarijus ir yra aktualus, todėl jam atiduota tiek daug laiko ir darbo. [...]

Požėra: Paskutiniu laiku „Tiesos“ darbuotojai labai dažnai važinėja po rajonus. Aš su jais dažnai susitinku ir jie pasakoja, kad rajonuose jų daug kur klausinėja, ką daryti su žmonėmis, kurie yra grįžę, atlikę bausmę, gerai dirba ir aplink save skleidžia baisesius nuodus. Reiškia, šiuo metu tai yra aktualus klausimas. Panašiai ir scenarijuje Vilkišiaus nuodai yra labai saldūs, užtai jie pradžioje ir paveikė taip Ireną. Aš esu daugiau negu įsitikinęs, kad scenarijuje politinės klaidos nebuvo, kad jis yra teisingas ir reikalingas. O tie draugai, kurie sakė, kad su Vilkišiumi nėra ko

kovoti, kad jis mūsų laikotarpiui nebūdingas, patys daro didžiulę politinę klaidą. Juk kada mes kalbame apie Vilkišių, mes kalbame apie seną pasaulėžiūrą, apie kovą su ja. Praeitis davė daug medžiagos Vilkišiaus paveikslui, o Doveika – ateities žmogus, o apie tokius žmones mes medžiagos dar neturime. Esu įsitikinęs, kad ateityje jo kalbos mūsų nešokiruos, nes žmonės apie tuos pačius dalykus kalbės kitaip, net terminologija atsiras nauja. Ateitį nereikia piešti per daug ružavom spalvomis, mūsų ateities žmogus turi būti truputį geresnis už vidutinį žmogų. O Doveika jau yra didelis didvyris, jei jis neigia nuosavybę, nes ji žmonių sąmonėje dar tvirtai įsišaknijusi.

Lozoraitis: Idėjinis krūvis, kurį neša Doveika ir brigada, dabartiniame scenarijaus variante yra sustiprėjęs, ir tai išėjo scenarijui į naudą. Autoriai nepadarė klaidos, rodydami Vilkišių. Netiesa, kad nėra Vilkišių mūsų gyvenime, kad konfliktai su jais necharakteringi. Seno liekanos nūdieninėje literatūroje retai susiduria¹⁸ su nauja nesusitaikomam konflikte. Mūsų studijoje statomi filmai neturi eiti menamų konfliktų keliu, konfliktų „gero su geresniu“ keliu. Vilkišius yra potencinis priešas; jei pasikartotų panašūs įvykiai kaip Vengrijoje 1956 metais, jis žinotų, ką daryti. O dabar jie sleidžia nuodus, puvimą ir kyla klausimas, ką daryti su jais. Ar nereikėtų scenarijaus finale statyti klausimą, ką daryti su tokiais Vilkišiais gyvenime? Tokių Vilkišių dar yra mūsų gyvenime, nors kaip klasė jau yra išnykusi. Tai yra didelė visuomeninė problema ir nėra ko nuo jos bėgti. Gal kolegijoje nebuvo noro tai pripažinti, į tai gilintis. Buvo laikas, kada toks nenoras matyti gyvenime aštrius konfliktus labai brangiai kainavo. Negalima nutylėti tai, kas gali silpninti ideologinę kovą. Mūsų¹⁹ Kolegijos narių²⁰ kaltinimai scenarijui ir Meno Tarybai reikalauja gilesnio įsigilinimo. Jie išeina už šio scenarijaus ir Kino Studijos ribų. [...] Scenarijus remiasi teisinga pasaulėžiūra. O jei pasirodys, kad mes vėl paliekame neteisūs, nežinau, ką reikės toliau daryti.

Matyti, sąžinės dalykas yra turėti savo pažiūras.

Meno Taryba nutarė:

A. Jonyno ir J. Požėros scenarijų priimti ir pristatyti Kultūros Ministerijos Kolegijai tvirtinti.

Meno Tarybos pirmininkas J. Lozoraitis
(parašas)

Meno Tarybos sekretorius I. Seleznovaite
(parašas)

LLMA, f. 29, ap. 1, b. 157, l. 55–62. Mašinraštis.

11.

LTSR Kultūros ministrui drg. J. Banaičiui²¹

Paaiškinimas ryšium su Filmų gamybos Valdybos raštu apie meninių filmų gamybą
ir scenarijų ruošimą 1961 metais Lietuvos Kino Studijoje

II. Dėl kino filmo „Kada susilieja upės“²²

Literatūrinis scenarijus Filmų gamybos Valdyboje buvo palankiai priimtas, neigiamų nuomonių nebuvo. Su režisūriniu scenarijumi buvo susipažinusi Valdybos vyr. redaktorius R. Zuseva.

Rugpjūčio mėn. Ignalinoje drg. R. Zuseva kartu su A. Čekuoliu ir J. Lozoraičiu peržiūrėjo visą nufilmuotą medžiagą ir ją aptarė su grupe.

Filmo „Kada susilieja upės“²³ visa neįgarsinta medžiaga buvo griežtai kritikuota atvirame partiniame susirinkime (kartu su Meno taryba) Lietuvos kino studijoje rugsėjo mėn. Susirinkime buvo duoti pasiūlymai taisyti filmą. Tačiau filmo režisierius B. Šreiberis nesutiko su kritika, skaitydamas, kad įgarsinimas duos kitą rezultatą. Su filmo kritika nesutiko ir LTSR Kinematografijos Sąjungos pirmininkas drg. J. Baltušis. Jis taip pat prieštaravo, kad neužbaigtą darbą svarstyti atviras partinis susirinkimas.

Spalio 20 d. įgarsintas, t. y. užbaigtas, filmas buvo parodytas LTSR Kultūros Ministrui drg. J. Banaičiui, LTSR Ministrų Tarybos atsakingiems darbuotojams, LKP CK atstovui drg. V. Radaičiui, drg. J. Baltušiui kartu su Meno Tarybos nariais. Meno tarybos nariai pažymėjo, kad filmas daro geresnį įspūdį. Palankiai jį įvertino ir kiti draugai. Kino studijos vadovybė (J. Lozoraitis) išdėstė tuos trūkumus, kurie turėtų būti taisomi po filmo priėmimo. Tačiau filmo režisierius su jais vėl nesutiko. LTSR Kultūros Ministras drg. J. Banaitis, pažymėjęs patenkinamą filmo lygį, sutiko, kad apie filmo pataisymus bus galima geriau spręsti, kai bus žinomos ir Filmų gamybos Valdybos pastabos.

Aptarimas Maskvoje, kaip žinoma, baigėsi tuo, kad Filmų gamybos Valdyba įvertino filmą kaip nepataisomą. Klausimą, ar filmą taisyti, ar ne, Valdybos nuomone, turi spręsti pati studija ir LTSR Kultūros Ministerija. Filmas buvo pripažintas politiškai ydingas. Kino studijos vadovybė ir filmo režisierius su tokiu vertinimu nesutiko.

Grįžęs į Vilnių aš informavau apie aptarimą Maskvoje Kultūros Ministerijos vadovybę – drg. Meškauskienę, kuri davė nurodymą sukviesti Meno tarybos narius dar kartą peržiūrėti filmą.

Lapkričio pirmomis dienomis filmą žiūrėjo drg. M. Meškauskienė, J. Baltušis, V. Mozūriūnas, A. Žukauskas, A. Gričius, J. Gričius ir kiti. Su valdybos išvadomis dėl politinio filmo ydingumo draugai nesutiko. Drg. M. Meškauskienė pasiūlė duoti kartu su grupe artimiausiu laiku pasiūlymus filmui taisyti. Šie pasiūlymai (permontavimas, sutrumpinimai, naujų epizodų filmavimas) buvo paruošti lapkričio mėnesį filmo grupės dalyvaujant scenarijaus autoriui J. Šilovui ir rašytojui J. Baltušiui, kuris apsiėmė parašyti naujus epizodus. Pasiūlymai buvo suderinti LTSR Kultūros Ministerijoje ir pralengavus filmo finansavimo terminą buvo pradėtas filmavimas.

Šiuo metu filmavimas baigtas. Iki vasario 28 d. filmas bus įgarsintas lietuvių kalba, t. y. paruoštas išleisti į respublikinį ekraną. Pristatymo į Sąjunginį ekraną klausimas turės būti sprendžiamas, įvertinus lietuviškąjį variantą.

Jau gruodžio mėnesio pabaigoje kreipiausi į drg. I. Kokorevą, prašydamas atsiųsti Valdybos redaktorių susipažinti su filmo „Kada susilieja upės“ taisymais, tikėdamasis, kad jo pastabos taip pat gali padėti darbui baigiant šį filmą. Tačiau iki šiol redaktorius neatvyko²⁴.

Lietuvos Kino Studijos
Direktorius

J. Lozoraitis
(parašas)

LLMA, f. 342, ap. 7, b. 335, l. 106–107. Mašinraštis.

12.

Kino filmo „Kai susilieja upės“ svarstymas
filmų gamybos valdyboje 1960 m. X. 27.

Dalyvavo: drg. Kokoreva – filmų gamybos valdybos viršininko pavaduotoja, redaktoriai: drg. Zuseva, Segedi, Askoldovas, Antonovas, Kovalevskaja, Jureneva; Lietuvos kino studijai atstovauja Šreiberis, Lozoraitis.

Zuseva: [...] ²⁵ „Kai susilieja upės“ – didelė ir apmaudi nesėkmė. Filmas sukurtas varganomis kinematografinėmis priemonėmis. Kaip ir scenarijuje, liko neištaisyta statybų schema, siužete nėra elementarios logikos, o ką jau kalbėti apie meninę. [...]

Rimčiau reikėtų pakalbėti kitu klausimu. Principinio pokalbio atidėti negalima. Bėda ta, kad filmo objektyvumas prasilenkia su scenarijaus sumanymu. Filmas lyg ir skirtas tautų draugystei. Šios temos sprendimas filme įgavo labai nepageidaujamą kryptį. Kas filme vaizduojama? Aš kalbėsiu remdamasi emociniu ir prasminiu filmo poveikiu. Į statybas atvažiuoja sąlyginai savo darbą išmanantis inžinierius baltarusis Alesis. Jis šiurkštus, tuoj pat ima konfliktuoti su pirmininkais, su malūnininku. Atsiradęs neaiškus vaikigalis akimirksniu, per pirmą susitikimą, vedamas pirmos į galvą šovusios minties, priverčia visko atsisakyti tris pirmininkus. Hidroelektrinės projektas buvo brangus. Kodėl brangus? Jei tai susiję su tais laikais, kai klestėjo „puikavimasis“, reikėjo atskleisti. Dabar filme visos statybos vaizduojamos taip, lyg jos būtų priimestos žmonėms. Ką žmonėms davė statybos? Filme pavaizduotas ne liaudies klestėjimas, o jos skurdumas; vadovavimo metodai, švelniai tariant, abejotini. Net naudojamas šantažo metodas (epizodas su stulpais, laidais, lemputėmis). Raštingajai liaudžiai paspėsti spąstai. [...]

Didelę šio filmo nesėkmę priskiriu ir sau. Mes su studijos direktoriumi, filmo statytoju Borisu Šreiberiu aptarėme nufilmuotą medžiagą ir jau tuomet išsakėme daugelį pretenzijų. Vis dėlto reikia pripažinti, kad išimdami nuolankią intonaciją manėme, jog supras ir taip. Man dabar sunku kalbėti. Anksčiau reikėjo kitaip kalbėti, tada galbūt ir nebūtų buvę tokio rezultato. Viskas išreikšta išvirškščiai ir pačiu nemaloniausiu būdu. Tautų draugystės temos nėra. Statybų svarbos ir reikšmės nėra. Pagrindiniai veikiantys asmenys nesimpatiški. Rezultatas priešingas sumanymui.

Išvada: filmas jokiais būdais negali būti išleistas į sąjunginį ekraną. Reikia dar pagalvoti, ar verta jį išleisti į respublikinį ekraną²⁶.

Segedi: Manau, kad šis filmas patyrė ne tiek meninį fiasko, kiek politinį. Tai akivaizdu. Medžiaga priešams. Idėjinės pozicijos netvirtos ir neteisingos. Išėjimu iš darbo, abejonėmis kompromituojame statybas, kuriose dalyvauja trys respublikos. Nacionalinio vieningumo klausimai filme taip pat išspręsti abejotinai... Kodėl lietuviams baltarusiai priešai? Mūsų liaudies vieningumo filme nėra. O kaip sprendžiamas statybų planingumas ir sumanymas? Vietoj šito – tuščias puikavimasis!

Kas mūsų gyvenime leidžia taip²⁷ daryti? Šiandien Alesis pamatė malūną – užsimanė susprogdinti, o ką susprogdinti jis užsimanys rytoj? O trys pirmininkai taip pat pakels letenėles į viršų? Asmeninių klausimų filme taip pat nėra – tai žlugęs reikalas... Tarpkolūkinės HES statomos ne tik dėl paposėdžiavimų. Statomos dėl darbo, pirmiausia dėl mechanizacijos. Filme žmonės gyvena nesąmoningo ir blogai apmąstyto vadovavimo sąlygomis. O atsakyti už tai turi irgi žmonės. Dovženkos filme „Poema apie jūrą“ yra sudėtingi psichologiniai išgyvenimai. O čia pats simpatiškausias žmogus – kadaise buvęs buožė Paškevičius. Mes jo labiausiai gailimės.

Akivaizdus šio filmo politinis fiasko.

B. Šreiberis: Atleiskite, kad prašau žodžio, bet aš turiu pasakyti, kad nieko nesuprantu. Su scenarijumi susipažino ir Zuseva, ir Kokoreva, daugelis pataisytų variantų buvo žinomi Glavkui, paskutinis, gamybai patvirtintas literatūrinis scenarijus jums nesukėlė jokių prieštara-
ravimų. Toliau. Mes scenarijų vežėme į Minską, skaitė jį P. Brovka, „Belorusfilmo“ scenarijų skyriaus redaktoriai turėjo pastabų, į kurias buvo atsižvelgta. Bet apskritai scenarijų gy-
rė, ypač P. Brovka, pirmąjį scenarijaus variantą įvertinęs labai griežtai. Toliau. Pas mus filmą
žiūrėjo nemažai pasižymėjusių ir politikoje, ir mene, ir niekam nekilo nė mažiausio įtarimo
dėl jo politinio tinkamumo. Kas atsitiko? Arba šie žmonės nieko nesupranta ir tik čia pajėgūs
adekvačiai vertinti filmus, arba čia kalbama ne apie tai. Aš labai jaudinuosi, bet aš tikrai
nieko nesuprantu. Filme gali būti netikslumų, scenarijuje esama schematizmo, galbūt filmas
ir vidutinis, bet kaltinti jį politiniu ydingumu – tuo aš atsisakau patikėti.

A. Askoldovas: Borisas Josifovičius klysta vertindamas mūsų pastabas. Jie vertina estetiniu
atžvilgiu, remdamiesi pačiu filmu. Aš nežinau jūsų kitų filmų ir anksčiau nežinojau šio filmo.
Manau, jog neteisingo politinio skambėjimo filme priežastis yra ta, kad jame etika prasilenkia
su estetika.

Statybose labai neįdomūs žmonės. Nė trupučio nėra nacionalinio charakterio, nėra ir nacio-
nalinių žmonių likimų. Vienaplaniai žmonių santykiai. Siužetui ir veikiančių asmenų santy-
kiams stinga elementarios logikos. Kanalą kasa pavargę žmonės, nėra nė vieno palaimingo veido.
Kam statoma elektros stotis? Neaišku. Žmonių biografinės detalės matomos tik malūnininko ir
jo dukters charakteriuose, o kituose nėra. Apskritai aktorių darbas žemo lygio. [...]

J. Lozoraitis: [...] Mūsų nuomone, šis filmas rikiuojasi „vidutinių“ filmų eilėje; tokie sudaro
75 proc. visų ekranuose rodomų filmų.

Jūs teisingai mums sakote, kad reikia kurti gerus šiuolaikinius filmus. Mes tai žinome. Bet
kur jie – tie geri ir puikūs scenarijai, filmai šiuolaikine tematika? Pasaulyje pergales skina
„Komunistas“, „Baladė apie kareivį“, „Žmogaus likimas“. Kokius šiuolaikinius filmus galima
su jais lyginti? „Serioža“? Juk jo neapibrėžtumas kiaurai matomas, nors jame ir yra įdomių
režisūrinių sprendimų. O ką siūlo kino teatrų repertuaras? – „Vasaros griaustiniai“, „Išgelbė-
kite mūsų sielas“, „Kai jaunystė prasideda“, „Jūreivis iš kometos“, „Rusiškasis suvenyras“ ir t. t.
Negaliu sutikti, kad filmas „Kai susilieja upės“, kaip jūs sakote, blogesnis už šiuos filmus. Šio
filmio meninis lygis tikrai neaukštas, bet jame nėra nešvankybių, nėra tų nesąmonių, beskonybės,
būdingų minėtiems ir nepaminėtiems nūdiene tematika filmams, kurie plačiai demonstruojami
šalies ekranuose.

Jūs sakote, kad mūsų filmo rezultatas prieštarauja sumanymui. Tokiu atveju pagrįstai galima
sakyti, jog „Išgelbėkite mūsų sielas“ diskredituoja prekybos su užsieniu idėją todėl, kad tokiu
primygtiniu būdu niekaip neįtikinsi, o tarybinių žmonių dėl prekybos su užsieniu ir nereikia
įtikinėti. Galima sakyti, kad ir „Rusiškasis suvenyras“ diskredituoja mūsų valstybės laimėjimus,
nes jie parodyti primityviai, archajiškai, mėgėjiško humoro maniera. Tačiau iš šių filmų niekas
nedaro politinio reikalo. Kodėl įvyksta principinis lūžis kalbant apie mūsų filmą?

Aš suprantu, kad palyginimas su blogais ir vidutiniais filmais nėra objektyvus mūsų filmo
vertinimo kriterijus. Bet jo kaltinimas visomis didžiausiomis nuodėmėmis, tarp jų – ir politinė-
mis, be abejonės, verčia mus lyginti jį su tais filmais, kuriuos Glavkas priėmė į sąjunginį ekraną.
Šitaip skirtingai vertinant jūsų kriterijai mums nesuprantami. Galbūt priežastis ta, kad mūsų
filmą pastatė ne Aleksandrovas, kad jį pastatė ne kokia nors centrinė studija?

Neaišku, kodėl mūsų filmą reikia daryti bandomuoju triušiu ir priskirti jam net ir tai, ko jame nėra. Juk tai, ką draugas Segedi sakė apie planinę statybą, apie nacionalinį vieningumą, apie medžiagą priešams, – jis visa tai sugalvojo tam, kad pagrįstų mintis apie filmo politinį netinkamumą. Draugas Askoldovas sakė, kad kanalą kasa pavargę žmonės, nėra nė vieno palaimingo veido. Juk tai netiesa. To nėra mūsų filme. Galų gale, jei kalbėsime apie drg. Zusevos charakterių kritiką, tai juk kritikuojate scenarijų ir kritikuojate remdamasi tokiais principinėmis nuostatomis, kurių anksčiau neišsakėte. Kam reikalinga HES, ką ji atneša žmonėms, ar tikrai reikia griauti malūną – visi šie klausimai anksčiau juk nebuvo užduodami; o jie susiję su scenarijumi, kuris buvo žinomas Glavke. Aš negaliu sutikti, kad mūsų filmas politiškai ydingas, kad jis prieštarauja sumanymui.

[...] Apskritai mes norėjome sukurti tokį filmą, kuris būtų nukreiptas prieš faktus, dar gyvus mūsų respublikoje – prieš nacionalines atgyvenas. Foną šio uždavinio įgyvendinimui sudaro HES. Mums atrodo, kad šiuos uždavinius mums beveik pavyko įgyvendinti. Mes norėjome sukurti filmą šiuolaikine tema todėl, kad mūsų studijoje tokia tema nėra filmų. Mūsų, lietuvių, literatūroje nėra ekranizacijos šaltinių tokia tema, todėl paėmėme P. Brovkos romaną. Nemanau, kad „Belorusfilm“, kuris irgi norėjo ekranizuoti šį P. Brovkos romaną, būtų sukūręs geresnį filmą. Mes matėme jų naujausius šiuolaikinius filmus „Griežta moteris“ ir „Meilę reikia branginti“, kuriuos, tarp kitko, Glavkas priėmė į sąjunginį ekraną.

Mes labai apgailestaujame, kad visomis prasmėmis nepavyko sukurti gero filmo. Bet sutikti, kad jis politiškai neteisingas, negaliu. Negaliu ne tik remdamasis savo nuomone, bet remdamasis ir tų žmonių nuomone, kurie jau matė filmą Lietuvoje. Manau, kad filmas su galimais pataisymais turi teisę į sąjunginį ekraną.

A. Zuseva: Mane labai nustebino ir nuliūdino drg. Lozoraičio pasisakymas. Aš maniau, kad vertinant šį filmą nuomonės sutaps. Jūs ir Borisas Josifovičius sakote, kad negalite suprasti, kur slypi šio filmo politinė nesėkmė. Ji slypi visame kame.

Filme trys pirmininkai pavaizduoti kaip trys nevėkšlos. Tai ne menas. Šiame filme pavaizduoti tarybiniai žmonės kelia vien antipatijas. Simpatizuoju tik atsilikusiam Paškevičiui. Statybų eiga kelia nesusipratimą. Žiūrovas nuteikiamas priešišškai herojui. [...]

Visą filmą lydi primityvūs, iliustratyvūs epizodai, scenos. Nėra meninė prasme grįsto konflikto. Kam reikia aiškinti, kad dvidešimtais Tarybų Lietuvos gyvavimo metais atsirado lemputė? O jūs patys rimtai tą įrodinėjate, leidžiate suprasti, kad tai naujas reiškinys.

Ką reiškia trijų pirmininkų personažai? Siaubingai blogai, varganai nufilmuotas mitingas. Ar jūsų meno taryba priima nedaiktiškai nufilmuotą medžiagą? Apie tai reikia kalbėti labai rimtai. Apskritai filme neaišku, ar žmonės nori eiti į statybas, ar ne. Viskas sprendžiama pasibjaurėtinais. Bet svarbiausia – idiotiškas, kvailas herojus. Mūsų pokalbis apie filmą – tai pokalbis apie estetines klaidas. Jos lėmė tokius apgailėtinus rezultatus. Nemalonūs žmonės. Šiurkšti Zosytė. Kodėl nenori draugauti skirtingų tautybių žmonės, kaip skelbia Paškevičius filmo pradžioje? Kokios priežastys?

Tai ne tik silpnas filmas, tai filmas, kuris diskredituoja šiuolaikinius žmones.

[...]

Posėdžio protokolą užrašė

J. Lozoraitis
(parašas)

13.

Lietuvos TSR Kultūros Ministerija
Lietuvos Kino Studija

Nr. 4/734

1961 m. liepos mėn. 14 d.

Lietuvos TSR Kultūros Ministrui
drg. J. Banaičiui

Š. m. liepos mėn. 11–13 dienomis Maskvoje, Vyriausioje kino filmų gamybos valdyboje, buvo peržiūrėtas ir svarstomas Lietuvos kino studijos meninis filmas „Kanonada“. Svarstyme dalyvavo valdybos viršininko pavaduotojas drg. Kokoreva ir redaktoriai: Zuseva, Antonovas, Jureneva, Segedi. Išryškėjo skirtingos nuomonės. Drg. Zuseva ir Jureneva pripažino, jog filmas visumoje pavykęs ir teisingai kelia užsibrėžtas problemas. Drg. Segedi buvo visiškai priešingos nuomonės. Jo supratimu, tai idėjiniai žalingas kūrinys, propaguojantis krikščionišką atladumą klasiniam priešui, niekuo neprisidedantis prie kolūkinės santvarkos stiprinimo, klaidinantis žiūrovą. Jis teigė, jog susidaro įspūdis, kad filmo autoriai užsiima bereikalinga psichologine klasinių priešų analize. Visiškai nesuprantamas ir nepriimtinas Povilo personažo traktavimas. Drg. Segedi susidarė įspūdį, jog filmo kūrėjai gailisi buožės ir nori tai įdiegti žiūrovui, o filme parodyti kaimo žmonės yra primityvūs sutvėrimai, be jokio idėjinio kryptingumo, su aiškiai išreikštais savininkiškais instinktais, laukia nežinia kokios armijos ir valdžios atėjimo. Nežinodamas tuometinės situacijos Lietuvos kaime, drg. Segedi nepajėgė įžiūrėti kaimo žmonių paveiksluose pažangaus siekimo atsikratyti senų, o težiūrėjo kenksmingą pasyvumą.

Drg. Antonovas, pažymėjęs kai kuriuos filmo privalumus (operatorių darbą, savitą režisūros braižą, eilės aktorių darbą), ypač pabrėžė, jog jam filmas paliko niūrų įspūdį.

Filmo autoriai ir meninis vadovas drg. Ordynskis savo kalbose nesutiko su filmui iškeltais idėjiniais apkaltinimais, nurodė, jog kalbėję draugai tendencingai nenorėjo įžiūrėti filmo privalumų.

Drg. Kokoreva, apibendrindama kalbėjusiųjų pasisakymus, pažymėjo, jog filmas žymiai pagerėjęs (palyginus su tuo variantu, kuris buvo pristatytas anksčiau), išaiškėjo veikėjų paveikslai ir santykiai, kūrinys įgavo vientisą tėkmę; valdybos nuomone, įdomus operatorinis darbas ir, bendrai paėmus, filmas gavosi neeilinis. Daugiau nesustodama prie filmo meninės išraiškos priemonių analizės, drg. Kokoreva padarė eilę idėjinio-politinio pobūdžio užmetimų. Visų pirma filmas jai pasirodęs asocialiniu. Filme pavaizduotus valstiečius ji priėmė kaip vieną pilką masę, savo paveikslais nešančią pesimizmą ir pasmerkumą. Drg. Kokoreva naujo gyvenimo daigus filme norėtų matyti kolektyvinės nuosavybės įsitvirtinime, nes, jos supratimu, dabartinė²⁸ autorių pozicija žemės ir valdžios klausimu yra politiškai neteisinga ir gali būti aiškinama kaip eserinė, bucharinė. Skerdžiaus paveiksle ji įžiūrėjo biblijinių tiesų propagavimą, o Dovelės ir Drimbos polkoje – mirties šokį. Drg. Kokoreva plačiai kalbėjo apie filmo vaizdinį niūrumą, nekreipdama dėmesio, jog autorių užmartyne tai neša milžinišką idėjinį krūvį: papasakoti šiuolaikiniam žiūrovui sunkų mūsų tautos gyvenimo puslapį, atskleidžiantį vokiškųjų fašistų ir buržuazinių lietuviškųjų nacionalistų piktadarybes lietuvių tautai.

Apsvarstymas konkrečių rezultatų nedavė. Jis buvo vedamas be protokolo ar stenogramos. Filmo autoriai ir Lietuvos kino studija kategoriškai nesutinka su padarytais idėjinio-politinio

pobūdžio kaltinimais ir liko prie savo nuomonės, pilnai sutikdami su išvadomis, kurias apie filmą „Kanonada“ padarė Lietuvos kultūros ministras J. Banaitis savo išvadose, kurios buvo pristatytos vyriausiajai kino filmų gamybos valdybai.

Filmo autoriams ir studijos atstovui susidarė įspūdis, jog šiame apsvaistyme išryškėjo apsi-draudėliška valdybos pozicija, kuri, be abejo, neša didžiulę žalą bendram reikalui.

*Lietuvos Kino Studijos
Scenarinio sk. viršininkas*

*J. Požėra
(parašas)*

k/f „Kanonada“ režisierius-statytojas

*R. Vabalas
(parašas)*

*Dokumento dešiniajame kampe ranka įrašyta:
„Pakeistas 20/VII į platesnį.“*

LLMA, f. 342, ap. 7, b. 223, l. 131–133. Mašinraštis.

Nuorodos

¹1945–1946 m. LSSR kinofikacijos valdyba, 1946–1953 m. – LSSR kinematografijos ministe-rija, 1953–1964 m. – Vyriausioji kinematografijos valdyba. 1964 m. įsteigtas LSSR valstybinis kinema-tografijos komitetas.

²Dokumentinių ir vaidybinių filmų studija.

³6 numeris praleistas.

⁴Data įrašyta ranka.

⁵Tikrasis filmo pavadinimas „Oi, jūs grybai, grybai“.

⁶Likusi pastraipos dalis pabraukta raudonu pieštuku.

⁷Žodis pabrauktas raudonu pieštuku.

⁸Žodis pabrauktas raudonu pieštuku.

⁹Likusi sakinio dalis pabraukta raudonu pieš-tuku.

¹⁰Parašėje ši sakinio dalis pabraukta raudonu pieštuku, greta žymos – šauktukas.

¹¹Pastraipa pabraukta raudonu pieštuku.

¹²Įrašyta ranka.

¹³Filmo gamybos išlaidų nurašymas praleistas.

¹⁴Pateikiama protokolo ištrauka.

¹⁵Scenarijų apžvalgos praleistos.

¹⁶Galutinis filmo pavadinimas „Svetimi“.

¹⁷Įrašyta ranka.

¹⁸Įrašyta ranka.

¹⁹Įrašyta ranka.

²⁰Įrašyta ranka.

²¹Dokumento kairiajame kampe ranka įrašyta:
„Dr. Pečiūrienei.“

²²Praleista I dalis „Dėl kino filmo „Mirties kaimas“.

²³Galutinis filmo pavadinimas „Kai susilieja upės“.

²⁴Praleista III dalis „Dėl scenarijų rengimo“.

²⁵Ne tokios svarbios vietos praleistos.

²⁶Filmo neišleido į sąjunginį ekraną, respubli-kinius ekranus jis pasiekė.

²⁷Žodis įterptas ranka.

²⁸Žodis įrašytas ranka vietoj išbraukto „šitokia“.